

КНИГА РІЧАРДА ФЛОРИДИ «КРИЗА УРБАНІЗМУ» В КОНТЕКСТІ ПАНДЕМІЇ COVID-19. Рецензія на видання: Флорида Р. Криза урбанізму. Чому міста роблять нас нещасними / пер. з англ. Ірина Бондаренко. Київ : Наш формат, 2019. 320 с.**В. О. Нестеренко**Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
nester.vicky@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5773-5014>

Кожного року урбаністичні теми набирають все більше популярності, а книги, присвячені містам, впевнено займають високі рядки у читацьких рейтингах. Деякі з них стають справжніми бестселерами, викликають багато дискусій. Така доля спіткала і «Кризю урбанізму» Річарда Флориди – можливо, за рахунок своїх провокативних тез, а можливо через чудовий публіцистичний стиль, що дозволяє простежити хід думок автора. Чому книга цікава з точки зору історика, соціолога, урбаніста та пересічного мешканця мегаполісу? І хто такий Річард Флорида – мислитель, що передбачає розвиток міст на кілька кроків вперед, чи «дивак», який просто зумів стати публічною персоною?

Річард Флорида відомий як розробник «теорії креативного класу», що була вперше сформульована наприкінці 90-х років ХХ століття та майже одразу піддана нищівній критиці. Опоненти висміювали ідеї Флориди щодо виключної ролі «креативних людей» в економічному зростанні та його заклики «будувати креативну спільноту», не погоджувались з тезою про зв'язок толерантності та міських прибутків, а самих «*homo creatives*» прозвали «неіснуючою твариною». Тим не менш, впродовж наступних десяти років через публічні презентації, впровадження запропонованих дослідником новацій в управлінні міста Торонто та накопичення все більшої кількості статистичного матеріалу, коло його прихильників невпинно зростало. Наразі з концепцією «креативного класу» можна не погоджуватись, але не можна її ігнорувати. Українському читачеві книга про «креативну спільноту» доступна у виданні «*Homo creativus. Як новий клас завойовує світ*» (Наш Формат, 2018) [3, с. 222]. До речі, це переклад другого й оновленого видання роботи 2014 року. Наразі Річард Флорида викладає в університеті Торонто та є бажаним гостем міжнародних форумів (його виступи доступні у відео з Moscow Urban Forum, The Kinder Institute Forum (Х'юстон), World Urban Forum тощо [6]).

«Криза урбанізму», що обрана для даної рецензії, є фактично продовженням досліджень з теорії «креативного класу». Однак, якщо перша робота автора є напроцуд позитивною і складається враження, ніби наш світ перебуває буквально за крок від вирішення усіх урбаністичних проблем, то ця книга, навпаки, у доволі депресивних тонах описує сучасне міське життя. Річард Флорида чесно зізнається, що прагне «боротися з темною стороною міського відродження, яке я раніше відстоював та звеличував» (с. 17). Наприкінці видання вміщено додатки зі статистичними даними та словник термінів, що їх використовує автор. До кожного розділу прописана докладна бібліографія із коментарями.

Робота складається з десяти розділів, дев'ять з яких аналізують поточні проблеми міст, а десятий пропонує кроки, які, на думку дослідника, допоможуть подолати урбаністичну кризу. Річард Флорида починає оповідання з особистої історії про місто Ньюарк, в якому він народився і яке зазнало кризи та занепало через те, що його покинули великі компанії та креативні спеціалісти (с. 13). У першому розділі він звертає увагу на стрімке збільшення цін на житло та кластеризацію міста, коли населений пункт складається з перемішаних фешенебельних та бідних районів, які неможливо комплексно реконструювати (с. 28). На думку автора стрімкий економічний розвиток призводить до того, що середній клас, на якому базується стабільність суспільства, поступово зменшується. Його ідея полягає в необхідності заходів, що уможливить «урбанізм для всіх». Далі Флорида розглядає рейтинг міст, виділяючи «супер-зіркові» гіганти, що приречені на загибель, адже мало хто зможе у них жити через шалені ціни на нерухомість (с. 55). У подальших розділах він аналізує

доступність інфраструктури, медичного забезпечення, освітніх можливостей тощо, підкріплюючи кожен свою тезу статистичними даними та діаграмами. Він підкреслює важливість якісної освіти для кар'єрного зростання (с. 142), а також необхідність збільшувати кількість громадського транспорту задля зменшення часу, що людина витрачає на дорогу до роботи (с. 148). Криза охоплює не тільки міста, адже передмістя страждають через занепад маленьких населених пунктів (с. 191). У дев'ятому розділі Річард Флорида доводить, що проблема охопила не тільки Америку, але й увесь світ.

Наприкінці своєї роботи автор описує десять кроків, які допоможуть знов наповнити великі міста життям та подолати кризу. Він називає це «урбанізм для всіх», маючи на увазі потребу зробити міські принади та можливості якомога доступнішими для різних прошарків населення. Він пропонує надати державі широкі регуляторські повноваження та посилити соціальний захист населення. Крок перший полягає у мотивації власників земельних ділянок до більш інтенсивнішої забудови, пропонується ввести пропорційний податок: чим вищим буде змарочос, тим менше грошей потрібно буде платити за землю (с. 220). Автор пише, що таким чином вдасться збільшити кількість житла у престижних районах. Більше того, Річард Флорида вважає, що потрібно розміщувати всі будівлі максимально щільно (с. 222). Жодного слова не сказано про екологію та про емоційний стан, у якому буде перебувати мешканець кам'яних джунглів нового покоління. Збільшити кількість доступного житла автор пропонує також за рахунок спеціального державного контролю, а підвищення доходів населення, на його думку, можна домогтися штучним підняттям зарплат у секторі обслуговування, хоча це неодмінно призведе до інфляції, та введенням обов'язкової мінімальної грошової допомоги, доцільність якої вже заперечили інші дослідження (с. 233, 237). Окрім радикальних пропозицій, є й більш обґрунтовані, в тому числі щодо розширення повноважень місцевої влади та ролі громад (с. 239), а також покращення рівня освіти у бідних районах (с. 236). Проте загалом враження від кроків, запропонованих Флоридою, доволі негативне – здається, що перелічені заходи неможливо втілити.

Книга викликала доволі значну кількість рецензій – як від професійних дослідників, так і від читачів, які цікавляться урбаністикою як хобі. Частина рецензентів все ще фокусується на критиці терміну «креативний клас», зважаючи на те, що це нібито принижує представників «робітничого» та «класу обслуговування» [1]. Зрештою, багато хто відзначає, що Флорида поставив багато запитань і зрештою фактично не дав на них відповіді. З цією тезою можна погодитись лише частково, адже тенденції, озвучені автором, напрочуд багатовимірні і не можуть бути подолані «швидкими» рішеннями.

«Криза урбанізму» була опублікована англійською мовою у 2017 році, а вже у 2020 почалась пандемія Covid-19, що змушує нас переглянути наші погляди на міста, потребу фізичного скупчення людей та економічні кризи. Тож розглянемо цю роботу у контексті тотального локдауну. «Креативний клас», відповідно до ідей Річарда Флориди, найбільше страждає від цін на житло та витрати часу на дорогу на роботу, відсутності доступу до якісної медицини, освіти та, зрештою, розваг. Все це можна назвати принадами міського життя. Одночасно з цим вже багато років точиться дискусія щодо існування віртуального або кібер-міського простору. Для багатьох компаній в галузі ІТ стало цілком нормальним винаймати співробітників з усіх куточків планети, об'єднуючи їх лише спільною платформою. Інтернет створює багато можливостей – онлайн-концерти, мережеві ігри, спілкування, навчання, покупки тощо. Паралельно цифрові технології допомагають дублювати фізичні простори міст. Ще 20 років назад про це писали лише фантасти, проте зараз ми можемо «гуляти» вулицями європейських міста по Google Maps, не кажучи вже про відвідування відомих музеїв. Окрім Youtube-каналів пропонують можливість фактично здійснити екскурсію маршрутами великих міст. Модель собору Паризької Богоматері у популярній комп'ютерній грі «Assassin's Creed: Unity» настільки докладна, що могла стати прототипом для реконструкції храму після пожежі у 2019 році. Зрештою, для реконструкції обрали комп'ютерну іншу 3D-модель, зроблену задалегідь.

В своїй книзі Річард Флорида підкреслює, що незважаючи на ціни на житло, робітники та середній клас все одно, за можливістю, обирають життя у великих містах, адже ті дають їм більше можливостей (с. 53). Однак, якщо майже всі із згаданих можливостей ми отримуємо онлайн, то чи можуть люди відмовитись від гонки за пропискою у мегаполісі, проживаючи тепер у неосяжному кібер-місті? Карантин показав, що креативний клас напрочуд швидко перейшов до роботи через Zoom. Викладачі, юристи, автори блогів, бізнесмени підлаштувались під нові вимоги, змінили формати діяльності. Навіть відомі дизайнери одягу навчились не тільки проводити покази у вигляді Youtube-трансляцій, але й креативно працювати з клієнтами – наприклад, додавати до каталогів шматочки тканин, з яких зроблено одяг. Здається, єдиний з «креативщиків» відповідно до переліку Р. Флориди (с. 246), хто не зміг опанувати онлайн-формат через потребу фізичного контакту з пацієнтом – це лікарі, але й в медичній сфері набули популярності «дистанційні» прийоми у вигляді відео-консультацій.

Чи означає це, що перехід у кібер-простір розпочатий пандемією, вже не припинити і чим молодше покоління, тим легше йому буде організувати робоче місце вдома та відмовитись від більшості так званих «живих» контактів? Складно передбачити, але світ пристосовується. Онлайн-формати відкривають нам нові можливості. За карантинний рік зменшилась частка оренди комерційної нерухомості, одночасно люди почали більше вкладати в облаштування кабінетів вдома.

Однак, залишається інший важливий сенс наших міст – як джерел натхнення та просторів відпочинку. Останні випуски *Vogue Ukraine*, що керуються світовими тенденціями, постійно піднімають урбаністичні теми, використовуючи ідеї фланерства та айдентики різних міських локацій. Тревел-блоги не втрачають своєї актуальності, а люди користуються будь-якою можливістю вирватись з-під домашнього арешту пандемії. Тож спробуємо змодельовати гіпотезу – якщо світ навіть подолавши епідемію залишить собі деякі зручні елементи «карантинного режиму» на кшталт масової роботи з дому, то як зміняться наші міста? Якщо місто як бізнес-центр поступово почне втрачати свою актуальність, адже працювати можна буде будь-де завдяки онлайн-платформам, то на перший план вийде туристична привабливість урбаністичних локацій. Здається, маятник знову гойднеться в бік креативних індустрій – для розвитку містам доведеться знову звертати увагу на потреби *homo creativus*, як і писав Р. Флорида в своїй попередній роботі. Проте тепер «креативні спеціалісти» будуть обирати локацію відповідно до власних уподобань, в той час як робота може залишитись дистанційною. Здається, це загальмує ріст цін, а доступність освіти та інших можливостей для розвитку онлайн допоможе зрівняти кар'єрні можливості різних прошарків населення.

Якщо слідкувати за загальною «модою», то, здається, актуалізується ідея міста-сада як простору, де мешканці мають максимальний зв'язок з природою. Рухи за відновлення річок та реконструкцію історичної спадщини набувають розголосу, зараз маємо дуже влучний час, щоб звернути увагу мешканців міста на красу їх власного середовища, тим самим направити загрозливу для Річарда Флориди джентрифікацію у правильне русло. Звичайно, не всі професії зможуть легко перейти в онлайн-простір. Клас обслуговування все одно має працювати локально. Клієнт не зможе замовити піцу з Мілану, якщо знаходиться у Львові. Паралельно набуває розвитку ручне виробництво та відновлення деяких забутих народних ремесел. Останній процес вигідно впишеться в креативну індустрію. Отже, креативний клас та клас обслуговування не просто поділиться за професіями, але й за форматами роботи – той, який передбачає можливість дистанційної участі та той, який можливий тільки наживо. Ця тенденція відкриває значні можливості для економічного розвитку українських міст, в тому числі, для Харкова, де ІТ-сфера займає значний відсоток у структурі зайнятості населення [1, с. 159].

В цьому контексті напрошується серйозне зауваження – а що робити тим, хто досі не має доступу до інтернету? Насправді, мережа поширюється і вдосконалюється надзвичайно стрімкими темпами. Один з останніх проєктів – ініціатива Ілона Маска, чия компанія «SpaceX» планує запустити 12 000 супутників щоб забезпечити доступ до швидкісного

інтернету у селах та віддалених населених пунктах. Тож з кожним роком все більше й більше локацій будуть підключені до загальної мережі.

Таким чином, Річард Флорида передбачив кризу, що може охопити урбаністичні простори через нерегульований ринок нерухомості та нерівномірний розвиток окремих районів. Вирішувати проблему він пропонував за рахунок доволі соціалістичних методів, які не завжди доводять свою ефективність: збільшити можливості держави регулювати забудовників, ввести грошову допомогу малозабезпеченим групам населення, збільшувати кількість освітніх проєктів. Але Covid-19 додав нових акторів у схему, підкресливши значущість кібер-простору. Така зміна з одного боку зменшує цінність конкретних земельних ділянок, відкриваючи містам можливість спокушати потенційних мешканців не можливостями для працевлаштування та навчання, а затишком, доступністю культурного продукту, екологічною привабливістю тощо. З іншого боку, відсутність достатнього офлайн-контакту з іншими людьми може призвести до проблем з ментальним здоров'ям, тож перед дослідниками будуть актуалізуватись все нові й нові запитання.

Література

1. Чорний, Д. (2018). Харків як об'єкт урбаністичних студій: контексти, підсумки, нові орієнтири. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки», 26, 157-164. <https://periodicals.karazin.ua/uahistory/article/view/10728>
2. Флорида Р. Криза урбанізму. Чому міста роблять нас нещасними / пер. з англ. Ірина Бондаренко. – Київ : Наш формат, 2019. – 320 с.
3. Флорида Р. «Homo creativus. Як новий клас завойовує світ»/ пер. з англ. Максим Яковлев. – Київ : Наш формат, 2018. – 432 с.
4. Рецензія The Guardian: <https://www.theguardian.com/books/2017/sep/26/richard-florida-new-urban-crisis-review-flawed-elitist-ideas>
5. Відгуки читачів на сайті видавництва <https://nashformat.ua/products/kryza-urbanizmu.-chomu-mista-roblyat-nas-neschasnymy-709238>
6. Виступ Р. Флориди на World Urban Forum 7: <http://webtv.un.org/meetings-events/conferencessummits/world-urban-forum-7-5-11-april-2014-medellin-colombia/watch/urban-talk-with-richard-florida-world-urban-forum-7/3454984675001/?term=&lan=original>

References

1. Chorny, D. (2018). Kharkiv yak ob'iekt urbanistychnykh studii: konteksty, pidsumky, novi oriientyry. Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriiia «Istoriia Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorychni ta filosofski nauky», 26, 157-164. Retrieved <https://periodicals.karazin.ua/uahistory/article/view/10728>
2. Floryda R. Kryza urbanizmu. Chomu mista robliat nas neshchasnymy / per. z anhl. Iryna Bondarenko. – Kyiv : Nash format, 2019. – 320 s.
3. Floryda R. «Homo creativus. Yak novyi klas zavoiovuie svit»/ per. z anhl. Maksym Yakovliev. – Kyiv : Nash format, 2018. – 432 s.
4. Retsenziia «The Guardian»: <https://www.theguardian.com/books/2017/sep/26/richard-florida-new-urban-crisis-review-flawed-elitist-ideas>
5. Vidhuky chytachiv na saiti vydavnytstva <https://nashformat.ua/products/kryza-urbanizmu.-chomu-mista-roblyat-nas-neschasnymy-709238>
6. Vystup R. Florydy na World Urban Forum 7: <http://webtv.un.org/meetings-events/conferencessummits/world-urban-forum-7-5-11-april-2014-medellin-colombia/watch/urban-talk-with-richard-florida-world-urban-forum-7/3454984675001/?term=&lan=origina>